

En kustbys historia

TEXT: HÅKAN EKLUND

En sak är säker, tiderna förändras. Därför är det viktigt att dokumentera. Allt folk behöver sin historia och det är lättare att förstå komplicerade skeenden i nutid om man känner till vad som hänt tidigare.

Raderna ovan är något av en programförklaring för boken "Österhankmo. Byadokumentation 1999-2011" som Österhankmo byaforskare gav ut 2011. Som redaktör för den intressanta, substansrika och välillustrerade hembygdsboken på 176 sidor i A4-format är Mikael Herrgård, årets kolumnist i Skärgård. Detta är en typ av bokverk med begränsad spridning, som vi så gärna skriver om i tidskriften Skärgård, om bara lokala skrivargrupper skulle förstå att skicka ett recensionsexemplar till vår redaktion!

MIN FÖRSTA PERSONLIGA reaktion, när jag läst Österhankmoboken, är att just en sån här lokaldokumentation skulle jag så gärna också ha över min egen hemby i Kimo ådal, ett stycke kulturlandskap uppströms från Oravaisfjärden. Eftersom många byar och kommuner saknar lokalhistoriska arkiv eller engagerade forskargrupper, försvinner en massa kunskap och material i en hisnande takt. Minnet är en dålig dagbok och vartefter generationer av jordnära och strävsamma människor dör bort, tar de med sig en oersättlig kunskapskälla.

En stor del av den nya Facebookgenerationen är alltför unga och upptagna (och globalt uppkopplade/fokuserade) för att inse det stora i det lilla, som den egna byn utgör. Den dag de inser det, är det bara de tryckta källorna som finns kvar. Därför är det viktigt att dokumentera, och "trycka till", som också är tidskriften Skärgårds ledstjärna.

BYAFORSKARNA i Österhankmo har gått grundligt tillväga och inleder boken med att presentera den absolut äldsta och högsta platsen i byn: Knapulberget på Bodön som idag når ca 30 m över havet. Här hittas lämningar från en 2500 år gammal forntida säl fångstplats med tomtningar (enkla husgrunder), gropar och groprösen (bytesförvaringsplatser) från en skriftlös kultur som vi bara kan ana oss till och vars spår hittas på många ställen längs den österbottniska kusten. På den här tiden låg Knapulberget längst ut i havsbandet och platsen för dagens byagård i Österhankmo låg 20 meter under vattenytan.

Så förändras ett landskap längs en stenrik kust där fjärdarnas och ådalar-nas lerbottnar skapat den odlingsmark som landhöjningen gett till skänks.

SEN FORTSÄTTER boken med att dokumentera utvecklingen i byn, från de första historiska källorna som berättar att det fanns inneväanare i byn redan på 1400-talet, trots att det inte fanns mycket till åkermark ännu på den tiden.

Sextonhundratalets kartor visar att vattnet svallade högt i Österhankmo och Claes Claessons översiktskarta från 1652 visar att Väster- och Österhankmo var en stor kringfluten holme.

Detaljerna från Nils Ekholms färglagda och vackert ritade byakarta med tillhörande beskrivning från 1758 är en värdefull dokumentation och illustration av tidig utveckling i byn. Den bjuder på intressant läsning: "Gårdarne, hvilka af Jordägarena till 5 sig bestiga, äro med någorlunda efter denna ortens bruks bebyggde hus försedde".

Åkrarna var inte häva, ängarna låg till största delen längs stränderna och "mulbete bestående av holstriga och stenige backar med kiärr och mossar i skogen, samt på flera ställen ute vid sionen är tillräcklig."

I sådan terräng har Österbottens kustsvenska befolkning sen tidernas morgon klamrat sig fast i ett kustland som ännu stiger ur havet. "Fiske idka Byamännen uti fiärdarne omkring Byalandet, och fånga der om våhren al-lehanda fiälfisk, samt om vinteren med notdrägt tilräckeligit til husbehof."

ETT EXEMPEL på nyttan av en kust- och vattendragsnära geografi visas i kapitlet om hungerkatastrofen på 1860-talet. Då utnyttjades blomvassens rot som nödföda, vars mjöl av rotklumpen kunde kokas till gröt och bakas till ett gott bröd! Blomvassen (*Butomus umbellatus*) växte i Kyro älvs flacka delta som mynnar ut i havet och en bigren flöt ut i den nu torrlagda Hemfjärden i Österhankmo. Lokalt kallades blomvassens rot för dobrarot; att den kunde användas som nödföda upptäcktes alltför sent för att helt lindra katastrofen.

I boken finns ett utdrag ur en Vbl-artikel från 1938 där Johan Erik Vingård född 1855 berättar om minnen från hungeråren, då han själv var tolv

år gammal. På den tiden fanns det 24 hemman i byn och en vinter dog åtta husbönder. "Ja, hade inte dobramjölet funnits skulle jag sannerligen icke ha suttit här och berättat minnen för eder. Är man hungrig dag ut och dag in, vecka efter vecka, ja månader i sträck, då vet man vad verklig hunger vill säga", berättade Johan Erik som minns hur han en gång stal tre brödkakor i sin desperation. Han upplevde också hur en sexårig flicka i byn såldes på auktion efter att hennes föräldrar hade dött av svält.

Det är många i dagens bortskämda samhälle som inte inser hur nära bakåt i vår egen historia som våra egna samhällen har gått igenom det som vi nu ser på teve från svältkatastrofer i Afrika!

ÖSTERHANKMOBOKEN är ett ypperligt exempel på god lokaldokumentation som med stor behållning kan läsas också av icke orsbor. Här hittas många intressanta små pusselbitar som är en del av Finlands historia, som Mannerheims resa genom byn i januari 1918, innan ryssarna i Missionshuset avväpnades.

Enbart bildmaterialet bereder stor njutning, speciellt Mikael Herrgård's egna dokumentära bilder av ökstockar utgör idag en visuell kulturskatt.

Att forskargruppen har bra koll på byborna visar bl a listan på alla 229 personer som emigrerade till utlandet från slutet av 1800-talet till 1999. År 1914 hade Österhankmo by 360 innevånare, år 2011 bor det 230 personer i byn.

Intressant är också att läsa om alla evakuerade karelare som fanns i byn 1944-45, och det man vet om deras vidare öden.

I kapitlet om jakt kan vi läsa att Eric Ström fångade en varg i byn 1831 och fick skottpeng utbetald av byborna. Under åren 2005-2009 har tre lodjur nedlagts inom byns jaktområde.

NÅGOT UTÖVER det vanliga hittas i slutet av boken under rubriken "Förteckning över ortnamn och boplatser 2011" och som breder ut sig över 61 sidor. Här finns en fullständig dokumentation av byns ägor, ägare, boningshus, sommarvillor, platsnamn, etc – som finns beskrivna i numererad text som sen också hittas utmärkta på detaljkartor i slutet. Helt fenomenalt! Också bilderna som illustrerar kapitlet är numererade, och hittas alltså både i text- och kartdel.

Boken finns inte att köpa i bokhandel, lokalt kan den köpas på Kvevlax Sparbank. Kontaktuppgifter till privatpersoner som förmedlar boken finns på www.hankmo.net. Också redaktören Mikael Herrgård kan kontaktas. ♦

Österhankmo

Byadokumentation 1999-2011

176 sidor, inbunden

Redaktör: Mikael Herrgård

Utgivare: Österhankmo byaforskare

Utgivningsår: 2011

Cirkapris: 25 euro